

Biologiastako pelastus?

Kuusi, Pekka: Tämä ihmisen maailma. WSOY. Porvoo 1982, 494 sivua

Kun Pekka Kuusi ryhtyy kirjoittamishankkeeseen, hän vie työn lävitse ripeästi, virheitä liikaa pelkäämättä, mutta käyttäen myös parasta saatavilla olevaa apua ja asiantuntemusta. Tulokset ovat olleet komeita, niin "Alkoholiuomien käyttö maaseudulla" (1956) kuin "60-luvun sosiaalipolitiikka" (1961) ja nyt "Tämä ihmisen maailma" (1982).

Komeaa Pekka Kuusen työssä on myös tapa, jolla hän yhdistää moraalisen otteen tieteelliseen. Se tekee hänen kirjoistaan tärkeitä ja sanan yhdessä merkityksessä inhimillisiä: kuuluvathan moraaliset ratkaisut ihmiselämän tärkeimpiin. Kirjoittamisen tyyli myötäilee kirjoittajan otetta.

Nyt Kuusi on tarttunut kaikkien polttavimpiin ongelmiin, ihmislajin eloonjäämisen edellyttämisiin ratkaisuihin. Niiden on pakko viime kädessä olla ihmisyyksilöiden valintoja, ja niilläkin on vahva moraalinen aspektinsa.

Kuusen kirjan logiikka on lyhyesti kuvaten seuraava:

Ensimmäinen osoitetaan, että nykyminulla hukka meidät perii. Kuusen mielestä käyttäytymisemme on tuhosuuntainen. Tieteellis-tekni-
nen kulttuuri on hänen kirjas-
saan tuomiolla. Mielenkiintoi-
sempi kuin tämä viime vuosina

usein kuultu väite sinänsä on Kuusen ajatuskombinaatio. Hän-
hän esimerkiksi pitää ydinvoi-
maa välttämättömänä, toisin
kuin monet muut tieteellis-tekni-
sen kulttuurin tuomiolle asetta-
neet.

Eikä Kuusi sitten loppujen lo-
puksi tuhoa ennustakaan, vaan
päinvastoin kuvaa joukon keino-
ja, joilla ihmiskunta siltä välttyy.
Syntiä on tehty, kadotukseen ol-
laan joutumassa, mutta vielä on
mahdollista tehdä parannus.
Tärkeimpiä tekoja parannuksen
tiellä eli keinoja tuhon estämi-
seksi ovat ihmislajin määrällinen
sääntely sekä sellaiset Yhdysval-
tojen ja Neuvostoliiton yhteistoi-
min toteutettavat laajat energia-
ratkaisut (aurinkovoiman käyt-
töönotto), jotka samalla sitovat
nämä valtiot niin kiinteään yh-
teistyöhön, että sota niiden välil-
lä käy mahdottomaksi.

Ehdotukset ovat ihan hyviä,
mutta niin oli myös hiirten aja-
tus, että pantaisiin kissalle kello
kaulaan, että kuullaan missä se
kulkee. Avainkysymys on: millä
voimin? Millä hiiret pakottavat
kissan kantamaan kelloa, millä
me tavalliset ihmiset pakotamme
suurvallat yhteistyöhön?

Kuusi toteaa, että ihmiset eivät
tunne "evoluution kärkiolennoil-
le kuuluvaa yhteistä lajivastuu-
ta". Hän puhuu siitä paradoksis-
ta, että juuri nyt, kun meillä pi-
täisi olla mitä parhaat edellytyk-
set elämän jatkuvaan lujittami-
seen, kehitys käykin elämän kan-
nalta yhä uhkaavammaksi.

On vahinko, ettei hän erittele
tarkemmin niitä sosiaalisia me-
kanismeja, joihin mainitut para-
doksit pohjautuvat. Kirjallisuut-

ta tältä alalta riittää alkuun pää-
semiseksi. Evoluution kärkiolen-
tojen haluttomuutta yhteisen la-
jivastuun ottamiseen olisi saatta-
nut valaista Olsonin 1965 julkai-
sema analyysi kollektiivisen toi-
minnan logiikasta. Olson todis-
taa, että jos joukolla rationaali-
sia, omasta edustaan kiinnostu-
neita yksilöitä on myös yhteisiä
etuja, niin nämä yksilöt eivät il-
man muuta toimi yhteisen etunsa
puolesta. Näin ei käy edes siinä
tapauksessa, että he ovat yksi-
mielisiä yhteisen edun olemassa-
olosta ja sen saavuttamisen kei-
noista.

Myös analyysit sosiaalisista
loukuista, yhteisresurssien on-
gelma, vangin ongelmasta, Ar-
row'n paradoksista, puuttuvat
Kuusen kirjasta, vaikka ne ilmi-
selvästi olisivat relevantteja hä-
nen ongelmansa kannalta.¹ Tosin
esimerkiksi Kuusen hieno idea
"ihmiskuntapalvelujärjestelmä-
stä", jonka nuori mies voisi itse
niin halutessaan valita asepalve-
lun sijasta, on kuin oppikirjaesi-
merkki yhdestä tavasta purkaa
sosiaalisia loukkuja.

Kuusi ei etsi ratkaisua osoitta-
miinsa paradokseihin ainakaan
näkyvästi esitetyllä tavalla läh-
tien niiden omasta sisäisestä lo-
giikasta, vaan niiden ulkopuolel-
ta, biologiasta. Lyhyesti sanoen
hän luottaa siihen, että tuhon
uhatessa ihmislajia ihmisen bio-
loginen luonto pakottaa hänet
turvautumaan lajia säilyttäviin
keinoihin, kuten juuri syntyvyys-

¹Lisätietoja haluava lukija löytää
näistä mekanismeista kirjoittamani
esittelyn Rauhaan tutkien -lehden
numerosta 3—4/82.

den supistamiseen ja valtioiden väliseen yhteistyöhön kestävien energiajärjestelmien rakentamiseksi.

Taidan olla kovin paatunut yhteiskuntatieteilijä, kun tämä ratkaisu minulle on liian mystinen, epäilyttävä deus ex machina. "Milloin antiikin näytelmissä oli kerta kaikkiaan mahdotonta mil-lään muulla tavalla saada juonen solmuja selvitettyksi, kirjailija joskus turvautui siihen keinoon, että teatterin koneisto pantiin laskemaan pilvistä alas jumala, joka helposti selvitti mitkä pulmat tahansa", kertoo sivistyssanakirja. Minusta tuntuu, että hiukan samanlaiseen keinoon on kirjailija myös nyt esiteltävässä teoksessa joutunut juonen kovista solmuista selviytyäkseen turvautumaan?

Tietysti toivon, että epäilyni olisivat väärä ja Kuusi oikeassa. Niin tai näin, hänen suuntautumisensa biologiaan on tuottanut yhteiskuntatieteilijänkin luettavaksi hyödylliset 300 sivua ihmis-lajin ja kulttuurin kehityshistoriaa. Hyödylliset sikäli, että luonnon sisällä ja osana ihminen sosiaalisine mekanismeineen aina joutuu toimimaan.

Puheenvuorona oikean asian puolesta Pekka Kuusen kirja tulee varmasti vaikuttamaan tekijänsä tarkoittamaan suuntaan. Kansalaistekona tämä työtä vaatinut suoritus on malliksi kelpaava esimerkki tänä vaivaa karttavien matalan profiilin kyynikkojen aikana.

Urpo Huhtasen piirtämistä kuvista pidin, Huhtanen tuntuu kauniisti oivaltaneen, mistä kukin luku kertoo. Muuten olisin toivonut kirjan olevan ulkoasultaan pehmeämpi, inhimillisempi, paremmin myös sen nuorison käteen sopiva, jonka ymmärryksen ja toimien varaan Kuusi loppusanoissa jättää maailman kohtalon.

Antti Eskola

Suomalaista humalaa jäljittämässä

Virtanen, Matti: Änkyrä, tuiske, huppeli. Muuttuva suomalainen humala. WSOY. Juva 1982, 104 sivua

Kun lukee yleisönosastoja, jää käteen kirjoittajien ihmetys siitä, "miksi Jeppe juo"; alkoholin käytön syyt tuntuvat jääneen hämärään. Mielletään kovin jyrkkä raja alkoholin "normaalin" käytön ja "holismin" välillä. Kansan enemmistö on "terveitä", päihteen käytöstä ei ole haittaa, vähemmistö on "sairaita", heidän päihteen käyttönsä tuomitaan. Tältä pohjalta "hoitosuositus" muodostuu ankeaksi: rajoituksia, rangaistuksia, eristämistä — jopa autiolle saarelle lähettämistä.

Matti Virtasella on kirjassaan raikkaalla tavalla erilainen lähtökohta. "...juhla ruokkii ajatuksen ja toiminnan vapaata melskettä, joka uudistaa jokapäiväisessä työn raatamisessa väsyneen hengen. Tällainen irtautuminen on psyyken kunnolle yhtä välttämätön kuin ruoka ruumiille. Voimat vahvistuvat, kun hetken ajan on vietetty parempaa, helpompaa ja vapaampaa elämää.

Juhla itse asiassa päihdyttää samalla tavoin kuin alkoholi. Myös alkoholi muuttaa kokemusmaailmaa ja aktivoi tunne-elämää. Mutta jotta juhla ja alkoholi voisivat ruokkia toisiaan, on juhlasta tehtävä juhla.

Päihtymys on enemmän unen ja fantasian kuin matoisen realismin maailma. Sen 'toisessa todellisuudessa' henki kulkee vapaasti, kun pää ei ole tiellä. Tähän tilaan siirtyminen ei ole kovin tiukasti sidoksissa juodun alkoholin määrään. Itse asiassa

päihtyä voi ilman alkoholiakin. Hyvään elokuvaan voi eläytyä ja tempautua mukaan niin, ettei oikeastaan katso elokuvaa, vaan elää elokuvan tapahtumia. Samalla tavalla voi päihtyä musiikista, vastakkaisen sukupuolen läsnäolosta tai urheilukilpailun synnyttämästä joukkokokemuksesta."

Alkoholin käyttöä ei todellakaan voi ymmärtää tuomitsevien puheenvuorojen haittakeskeiseltä "rahat menee ja tulee krapula"-näkökannalta, vaan lähtien toteamuksesta, että jokaisella kulttuurilla on hyväksytty (ja tarpeellinen) huumeensa. Viisaampaa onkin kysyä, mihin päihdyttävää ainetta tarvitaan, ja sen Matti Virtanen tekee kirjassaan älykkään nasevalla tavalla.

Kirjan ensimmäinen luku käsittelee elämysten maailmaa. Lapsi kokee asiat suoraan, välittömästi, hän on jatkuvasti juovuksissa elämyksistään. Mutta jo murrosikäisellä tiedon valta — järjestyminen — syrjäyttää tunteen: elämyksen välittömyys pyrkii tuhoutumaan persoonallisuuden itsetarkkailuun. "Viinan voimalla pyritään elämyksellisesti vapautumaan taloudellisesta ahdingosta, sorronalaisuudesta tai yksinäisyydestä. Joskus tässä onnistutaan: silloin päihtymys luo vapauden, yhteisyyden ja voiman tuntoa. Joskus taas ei: päihtymys voi yhtä lailla vahvistaa vihan, keskinäisen kaunan tai pohjattoman yksinäisyyden tuntemuksia." Suomalaisessa humalassa on tyypilliset piirteensä, jotka kumpuavat yhteisestä suomalaisesta historiasta ja kokemista vasta. Tätä ikiomaa suomalaista humalaa terävöittää vielä se, että alkoholi heikentää tietoisien (yksilöllisen) persoonallisuuden vaikutusta, jolloin tajunnassa ja käyttäytymisessä nousevat pinnalle yhteiset suomalais-kulttuuriset piirteet. Tällaisena piirtee-